

Kansliapäällikkö Hannele Pokka

8.9.2009

Luonnonvarat harvaan asutun maaseudun voimavarana -seminaarissa

Harvaan asuttu maaseutu ja Suomen kilpailukyky kuulostavat äkisti ajateltu asioilta, jotka ovat valovuoden päässä toisistaan. Kun maamme kilpailukyvyistä on puhuttu teollisuuden tai poliittisten päättäjien tilaisuuksissa, esille nostetaan it-teknologia, metsäteollisuus, ylipäänsä teollisuus ja kaupunkikeskuksissa tuotetut palvelut.

Ennen tuotantolaitoksia perustettiin harvaan asutuillekin paikkakunnille. Silloin ajateltiin, että kun esimerkiksi puunjalostuslaitos sijaitsi "keskellä ei mitään", se sijaitsi raaka-aineiden lähteellä. Nyt menossa oleva teollisuuden rakennemuutos on karsinut juuri näitä yksiköitä kovalla kädellä.

Perinteinen maatalouskin antaa työtä entistä harvemmille, sillä tilojen kannattavuuden turvaamiseksi tuotantokokoa on pakko kasvattaa. Maatalouden harjoittaminenkin sitä paitsi keskittyy sinne, missä tuotanto-olosuhteet alueellisesti ovat edulliset. Silti lehmiä laidunnetaan yhä Utsjoelta Uudellemaalle, mikä tarkoittaa, että karjataloudella on maan asuttuna pitämisen kannalta yhä merkitystä.

On myös kuultu monia oppineita ennustuksia, että vanha teollisuus, joka toi maaseudulle työtä, on loppunut eikä palaa. Kaikki puhujat, olivatpa he talouselämän viisaita, yritysjohtajia, tutkimuslaitosten power-point-miehiä tai yliopistojen professoreita, kaikki sanovat, että Suomi tarvitsee uutta osaamista ja uutta työtä.

Tässä puheenvuorossani väitän, että maaseudulla tulee jatkossa olemaan tärkeä merkitys Suomen kilpailukyvyille, jos maaseudun väki uskaltaa ja haluaa tarttua uusiin haasteisiin.

Vältän puhumasta erikseen harvaan asutusta maaseudusta, sillä Euroopan mittakaavassa Suomen maaseutu on ylipäänsä harvaan asuttua.

Lähestymiskulmani on talouden murros ja ilmastomuutos. Molemmat muuttavat totuttuja toimintoja ja tuotannon rakenteita. Täällä kotona eduskunta on jo osana Euroopan unionin ilmasto- ja energiapakettia hyväksynyt oman kansallisen ilmasto- ja energiastrategian. Tavoitteemme on saavuttaa lähes 40 prosentin osuus uusiutuvan energian tuotannossa, vähentää päästöjä ja lisätä biopolttoaineiden käyttöä liikenteessä. Jo nyt monella taholla laaditaan suunnitelmia, miten voimme säästää energiaa ja ennen muuta vähentää fossiilisten polttoaineiden käyttöä.

Sähkö- ja lämmityslaskun pienentäminen kiinnostaa maalla niin kaupungissa kuin maalla asuvia. Jätteekin ovat nykyään rahanarvoista tavaraa. **Näen tulevaisuuden,**

jossa lämmitys- ja sähköenergia tuotetaan maalla pienimuotoisesti omien biopolttamoiden, tuulivoimaloiden, maalämmön tai hakelämmön avulla. Talotai kyläkohtaiset ratkaisut vaativat tuotekehitystyötä, jonka aika olisi juuri nyt.

Kotimaiseen energiaan kuten puulle ja turpeelle pohjautuvien sähkön- ja lämmöntuotantojärjestelmien kehittäminen on vireillä monessa suurissa ja keskikokoisissa kaupungeissa. Kotimaisen puuraaka-aineen koko ketju kannolta tuotantolaitokseen tarjoaa työtä monelle maaseudun asukkaalla, mutta toimivan järjestelmän eteen pitää vielä tehdä paljon työtä. Ennen metsä oli maalaisen pankki. Metsää hakattiin ja hoidettiin suunnitelmallisesti, koska sen turvin oli mahdollista tehdä investointeja. Perheviljelmämetänomistajat alkavat kuitenkin olla katoavaa kansanperinnettä. Metänomistus on pirstoutunut ja omistajat asuvat kaupungeissa. Heillä ei ole monestikaan henkilökohtaista suhdetta metsäänsä. Myös metsänuudistamistyöt ovat heille outoja.

Suomalaisen metänomistuksen pirstoutuminen ei miellytä metsäteollisuutta, koska puukauppoja pitää saada aikaan monen kanssa. Toisaalta Suomessa on yhä erittäin vahva metänhoidon ammattitaito ja osaaminen tallella sekä kunnioitus metän hoitoa kohtaan. **Olisiko vapaaehtoisin keinoin mahdollista muodostaa osuuskunta tai yhteismetsäpohjalta laajempia metäkokonaisuuksia?** Se olisi varmasti koko metäsektorin etu, sillä metän uusien energia- ja muiden käyttömuotojen osalta metää tarvitaan myös tulevaisuudessa metäteollisuuden raaka-aineeksi.

Kasvava osa metästä tulee olemaan ns. "elämysmetä", joihin tullaan virkistäytymään, metästäämään, poimimaan marjoja ja sieniä sekä jotka palvelevat luontomatkailua. Tällöin puhutaan metän aineettomasta arvosta.

Luontomatkailun, maalla elämisen tuotteistamisen hyväksi on tehty työtä jo pitkän aikaa. Kalastusmatkailun, erämatkailun, maatilamatkailun ja kulttuurimatkailun kehittämiseksi riittää yhä työtä. Kulttuurilla en tarkoita pelkästään kylämaisemaa tai kauniita rakennuksia, vaan vaikkapa maamme eri alueiden ruokaperinnettä, musiikkikulttuuria tai perinteisiä elinkeinoja kuten maataloutta, poronhoitoa tai käden taitoja. Maaseudun elämysmatkailun kehittämiseksi ei ole rajoja. Sitten kun tuote on esittelyvalmis, olennaista on löytää yhteiset keinot markkinoida tuotteita asiakkaille.

Pääosa Suomen harvaan asutusta maaseudusta kuuluu EU:n rakennerahasto-ohjelmien piiriin. EU:lla on tarjolla myös rajaohjelmat kuten Interregit. Välineitä maaseudun elinkeinojen kehittämiseen on siten tarjolla myös unionilta.

Asuuko maalla ihmisiä, jotka ovat valmiita luomaan uutta? Maaseudun ikääntymisestä on puhuttu väsyksiin asti. Samoin on surtu muuttoliikettä, joka on tyhjentänyt ympäri Suomen maaseudun kyliä työkäisistä ja nuorista.

Maaseudulla oikeasti asuu paljon ikäihmisiä, mutta suurin osa heistäkin on aktiivisesti mukana oman kylänsä kehittämistyössä. Näenkin, että ikäihmiset ovat maaseudun voimavara.

Maalla on kylätoimikuntia ja se on ollut iso juttu. Kylätoimikuntia on Suomessa ollut nyky muodossaan jo yli kaksikymmentä vuotta. Sitten ennen oli maamies- ja nuorisosseuroja. Kylätoimikunnilta on valmistunut satoja oman kylän kehittämissuunnitelmia. Vuosien mittaan minulla on mahdollisuus tutustua niistä lukuisiin ja voin sanoa, että niissä liikutaan arjen tasolla ja mietitään, mitä voidaan tehdä heti ja omin voimin. Osa ehdotuksista vaatii aina rahoitusta ja silloin osoitteena on kotikunta.

Maaseudun yhteistyöryhmä on täällä valtakunnan tasolla tehnyt upeaa työtä. Viime vuonna valmistui harvaan asuttujen alueiden toimenpideohjelma ja OECD antoi arvion Suomen maaseutupolitiikasta. Tämän vuoden kevätkaudella yhteistyöryhmä hyväksyi maaseutupoliittisen kokonaisuohjelman ja eduskunnalle annettiin selonteko maaseutupolitiikasta. Selonteon toimenpideohjelmaa valmistellaan ja muutoinkin työ jatkuu yhteistyöryhmässä.

Kun tällainen määrä suunnitelmia valmistuu sekä valtakunnallisella että alue- ja kylätasolla, se merkitsee, että tuhannet ihmiset ovat kokoontuneet yhdessä miettimään maalla asumisen ja elämisen ehtoja ja tulevaisuutta. Lyhyesti tämä tarkoittaa, että **maalla asuu yhä idearikkaita, sisukkaita ja oman kotiseutunsa tulevaisuuteen uskovia ihmisiä, jotka osaavat ja haluavat kehittää kotiseutuaan. Nämä tulevaisuuden tekijät ovat maaseudun tärkein voimavara.**

Suurin huoli kaikissa näissä ohjelmissa ja kehittämissuunnitelmissa on, mistä saada maaseudulle lisää elinvoimaa, työpaikkoja, joiden varassa maalla voi asua ja elää. Alussa ennustin, että uudet tavat tuottaa energiaa voivat tuoda alueellisesti merkittävästi uusia työpaikkoja.

Laajemman vision maaseudun mahdollisuuksista tarjoaa SITRA:n viime talvena valmistunut luonnonvarastrategia. Strategian laadintaan osallistuivat niin elinkeinoelämän, hallinnon kuin politiikan ja järjestöjen edustajat. Ehdotus tehtiin laajalla rintamalla ja yksituumaisuudella. Strategian lähtökohtana on, että luonnonvaroiltaan rikkaan Suomen on osattava vaurastua älykkäästi luonnon voimin. Strategia kuvaa kuusi muutosaluetta, joista kaksi ensimmäistä ovat biotalous ja materiaalikierto.

Nämä muutosalueet perustuvat nykyaikaiseen ympäristöajatteluun, teknologian kehitykseen ja yritystoiminnan mahdollisuuksiin. Iskulauseena on, että biotaloudessa luonnonvaroja hyödynnetään luonnon omia prosesseja soveltaen ja jäljitellen kestäväällä tavalla. Materiaalikierron iskulauseena on, että tuotesuunnittelussa ratkaistaan pitkälti koko elinkaaren aikainen materiaalin käyttö. Strategian kolmas muutosalue koskee alueellisten voimavarojen käyttöä. Monet luonnonvarat kuten

metsä, vesi tai malmit ovat paikkasidonnaisia ja niitä käytetään paikallisesti, alueellisesti, kansallisesti tai kansainvälisesti. Luonnonvaroja käytetään tuotannossa niin maalla kuin kaupungissa. Tuleva menestyksemme perustuu siihen, että eri alueiden kytkennät tunnetaan ja voimavarat saadaan yhdistettyä.

Luonnonvaratuotannon tulee auttaa alueellisesti paikallista työllisyyttä, hyvinvointia ja asukasrakenteen pysyvyyttä. Alueellisten tuotantomallien tulisi vähentää luonnonvarojen kuljetustarvetta ja parantaa huoltovarmuutta.

Luonnonvaroilla on kiistaton yhteys myös kansainväliseen politiikkaan, sillä toisilla mailla luonnonvaroja on ja toisilla ei. Esimerkiksi vesi arvioidaan nykyään tärkeämmäksi luonnonvaraksi kuin öljy, sillä mm. ilmastonmuutoksen johdosta vesipulan vaivaamien alueiden määrä lisääntyy maapallolla. Luonnonvaroilla on kiistaton kytkös vakauteen ja turvallisuuteen. Luonnonvaraosaamiselle on jo nyt kysyntää maailmalla. Mikäli kansainvälinen ilmastopöytäkirja syntyy ensi joulukuussa Kööpenhaminassa ja valtiot sitoutuvat päästöjen alentamiseen, vihreälle teknologialla ja luonnonvaraosaamiselle syntyvät uudet maailmanlaajuiset markkinat. Meidän suomalaisten olisi otettava oma siivumme kansainvälisillä markkinoilla.

SITRA:n luonnonvarastrategia jätettiin viime helmikuussa pääministerille toivomuksella, että valtioneuvoston kanslia ryhtyisi pääministerin johdolla luonnonvarastrategian koordinoijaksi ja toimeenpanon edistäjäksi. Strategian toimeenpanoa mietitään parhaillaan pääministerin esikunnassa – toivottavasti sieltä tullaan ulos hyvin ehdotuksin.

Tämän vuoden aikana SITRA on ottanut työn alle uuden maaseutupolitiikkaa koskevan ohjelman. Työnimenä sille on Maaseutu kilpailukyvyn voimavarana. Jotkut teistä ehkä jo olette tämän ohjelman valmistelussa mukana. Minusta hanke on hyvä ja toivon, että hanke tuottaa nipun arkielämää lähellä olevia toteuttamiskelpoisia ehdotuksia.

Ympäristöministeriölle on vanhastaan ollut vahva rooli luonnonvarojen kestävästä käytöstä koskevissa asioissa. Ministeriö vaikuttaa myös linjauksillaan kylien kehittämiseen ja maaseutualueiden kaavoitukseen sekä myöntää rahaa vesihuoltohankkeisiin.

Maaseutuasioita kuuluu ministeriössä kaikille osastoille ja yksiköille. Ministeriön organisaatiota on tämän vuoden aikana uudistettu ja elokuun alusta meillä on aloittanut luontoympäristöosasto, jossa yksi kymmenen hengen ryhmä käsittelee luonnonvarojen kestävästä käytöstä koskevia asioita. Ryhmän tehtäviä ovat mm. metsät, maatalous, turvevarat, kivi- ja maa-ainekset, maisemansuojelu ja virkistyskäyttö. Tulevina vuosina tässä työssä korostuu luonnonvarojen hallittu ja kestävä käyttö ja tavoitteena on luoda luonnonvarojemme pohjalta maalle ja maahan uutta työtä. Panostamme siis osaltamme luonnonvarastrategian muuttamiseen todeksi.

Ministeriössä jatketaan myös työtä kulttuurimaisemien ja –ympäristöjen arvojen vaalimiseksi. Maaseudun kulttuurimaisema, jossa näkyy ihmisen käden työn jälki niin viljeltyinä peltoina, asuttuina pihapiireinä kuin talojen ja kyläteiden muodoissa, on tärkeä kansallinen voimavara. Parhaiten sen vaaliminen onnistuu pitämällä maaseutu asuttuna ja elinvoimaisena.

Viljelysmaisemat ovat Suomen EU-jäsenyyden aikana säilyneet varsin hyvässä kunnossa, mutta erot kylien ja maakuntien välillä ovat suuret. Harvaan asutuilla Itä- ja Pohjois-Suomen alueilla silmä löytää runsaasti horsmaa ja pajua kasvavia vainioita, joille ei enää ole löytynyt viljelyskäyttöä. Ja tien varren kylissä on monta taloa, jonka ruohottuneella pihamaalla ei astele satunnaisia kesäasukkaita lukuun ottamatta kävijöitä. Tämä on hyvä pitää mielessä, kun asetetaan maisemanhoidolle tavoitteita.

Suomi hyväksyi vuonna 2006 Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen, joka velvoittaa ottamaan maiseman huomioon päätöksenteossa. Ympäristöministeriö on päättänyt, että parinkymmenen vuoden takainen arvokkaiden maisema-alueiden kartoitus uusitaan. Aikoinaan kartoitettiin 156 arvokasta aluetta, ja nyt olisi hyvä tietää, mikä niiden tilanne nyt on. Monessa maakuntakaavassa tätä arvokkaiden maisema-alueiden kartoitusta on jatkettu, joten niissä maisema-alueiden nykytilannetta on jo kartoitettu. Museovirasto on puolestaan juuri saanut päätökseen rakennettuja kulttuuriympäristöjä koskevan selvityksensä. Ja kun vielä lopuksi totean, että maankäyttö- ja rakennuslain valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden mukaan maisema-alueet ja rakennetut kulttuuriympäristöt tulee ottaa huomioon maakuntakaavoissa, niin voi sanoa, että ainakin kartalla arvokkaat kohteet on turvattu. Eri asia on, mitä sitten on tapahtunut. Kohteen kunnostus ja säilyttäminen entisellään kun vaatii rahaa.

Rahan hankkimisessa on kiitettävä suomalaisten maaseudun kulttuurimaiseman ystävien kekseliäisyyttä. On tehty hankerahoitushakemuksia EU:lle, on käytetty maatalouden ympäristötukea, on hankittu rahaa valtiolta rakennussuojelutukena ja ennen muuta on tehty hurjasti talkootyötä. Tästä kiitos kaikille tahoille, jotka ovat tässä työssä mukana.

Perinnemaisema, nuo entisaikojen niityt, hakamaat ja luonnonlaitumet, hienosti sanottuna perinnebiotoopit alkavat olla valitettavasti katoavaa kasnanperinnettä. Viljelymenetelmien muutokset ja myös alueiden poistuminen viljelystä ovat vieneet mukanaan pääosan ennen eläin- ja kasvilajistoltaan rikasta luontoa. Maatalouden ympäristötukien avulla on turvattu perinnebiotooppinen hoito noin 30 000 hehtaarilla. Ympäristöministeriön tavoitteena on kaksinkertaistaa tuo määrä.

Perinnemaiseman hoitoa ei voi säilyttää yksistään maanviljelijöiden tehtäväksi. Sitä paitsi arvokkaat kohteet ja toiminnassa olevat tilat eivät mene yksi yhteen.

Ympäristötukeen on sisällytetty mahdollisuus myös siihen, että yhdistykset voivat ottaa perinnebiotooppeja hoitaakseen. Lisäksi metsähallitus pitää huolta valtion luonnonsuojelualueilla olevien perinnemaisemien hoidosta. Perinnemaisemien hoidolle ja muulle maaseutu ympäristön kunnossapidolle on yhteiskunnallinen tilaus, ja tästä työstä voisi tulla harvaan asutulle yksi urakoinnin ja yritystoiminnan muoto.

Yhteenvedon totean, että mikään ei ole niin vaikeaa kuin ennustaminen ja tulevaisuuden ennustaminen erityisesti. Nykykehityksen valossa voi kuitenkin arvioida, että maaseudun alueet kehittyvät eri tahtiin. Siellä, missä on vahvaa maa- ja metsätaloutta, yksikkökoot suurenevät ja tehostuvat. Metsäteollisuus säilyy merkittävänä maaseudun työllistäjänä, mutta suuria paperikoneita, sellutehtaita ja sahoja on entistä harvemmillä paikkakunnilla. Metsäsektori kehittää uusia tuotteita puusta ja luonnonvarojen uudenlainen hyödyntäminen tuottaa mittavia laitoksia – ainakin paikallisesti katsoen. Kaivostoiminta ja malmien jatkojalostus tuo pohjaa uudella tavalla yritystoiminnalle. Myös matkailu, erityisesti luontomatkailu laajenee maaseudulla. Osa maaseudusta jää kuitenkin etäälle tapahtuvista muutoksista ja kehitys uhkaa jäädä vanhoille raiteille.

Myös ilmastonmuutos tuo uusia haasteita maaseudun kehitykselle. Kilpailu energiasta voimistuu ja myös meillä osa energiasta tuotetaan hajautetusti maaseutualueilla tuulivoiman ja muiden uusien tekniikoiden avulla.

Arvaatte varmaan, että edellä puhumani perustuu enemmän toiveisiin ja tahtoon kuin faktaan ja tutkittuun tietoon. Väitän kuitenkin, että tulevaisuuden uskolla ja kovalla työllä Suomen maaseutu on selvinnyt monista vaikeuksista ja selviää vastakin.

Olen myös sitä mieltä, että tarvitaan ilmastonmuutosta käsittelevää maaseutututkimusta. Olisi hyvä katsoa pitkälle eteenpäin, millaisissa olosuhteissa Suomen maaseudulla jatkossa eletään. Olisi hyvä kuulla, onko tiedemaailmalla tarjottavana meille kehittämiseen uusia näkökulmia kestävä ja innovatiivisen luonnonvaratalouden pohjaksi. Uudella tavalla tutkittuun tietoon maaseudusta on siis tarvitta.

Ja lopuksi vielä kerran: kun puhutaan maaseudun kehittämisestä, **uskolla on merkitystä.**